

ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

**ΜΠΟΡΕΙ Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΝΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΙΣ;**

*Μια Ερευνητική Προσέγγιση στην Πολιτισμολογία της Γλώσσας
και της Διδασκαλίας της για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*

Ιωάννινα 1999

Σμαράγδα Παπαδοπούλου*

Μπορεί η γλώσσα των βιβλίων να διαμορφώσει συνειδήσεις;

Μια Ερευνητική Προσέγγιση στην Πολιτισμολογία της Γλώσσας και της Διδασκαλίας της για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Περίληψη

Κοινωνιολογικές μελέτες σε σχέση με την πρώτη σχολική ηλικία και τη διδακτική της γλώσσας παρουσιάζουν πώς η πολιτιστική ταυτότητα κάθε παιδιού καθρεφτίζεται στη γλώσσα του και πώς η γλώσσα των βιβλίων που χρησιμοποιούνται από τα παιδιά διαμορφώνει στάσεις ζωής και αντιλήψεις σε σχέση με την ιδεολογικά φορτισμένη γλώσσα του δασκάλου και την ευαισθητοποίησή του ως προς τις πολιτιστικές αποχρώσεις της γλώσσας την οποία φέρνει μέσα στην τάξη. Σε συνάφεια με τα παραπάνω βρίσκεται και η διαμόρφωση ή αλλαγή νοοτροπίας των παιδιών σε θέματα όπως τα δύο φύλα και οι ρόλοι τους στη ζωή, η στάση απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες και άλλες κατηγορίες που εξετάζονται μέσα από τη λειτουργική χρήση παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων. Ειδικότερα στις μελέτες αυτές παρουσιάζονται τα πορίσματα επιστημονικών ερευνών σε παγκόσμιο επίπεδο, γίνονται παρατηρήσεις για το ρόλο του εκπαιδευτικού και του γενικότερου κοινωνικού περιβάλλοντος του παιδιού και προτείνονται παράγοντες που πρέπει να λαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί υπόψη τους σε σχέση με στρατηγικές διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Could textbook's language change our attitudes?

A research approach in language and culture acquisition for K-12 graders

Abstract

Studies in Sociology and Early Childhood Education illustrate how a minority culture's home background influences reading in the language of the majority culture. Cultural influences in children's Learning is fundamentally related to the language that we use in school and the books. An ERIC research is examining the effects of reading stories and other books of literature on children's growth of vocabulary or of producing more complex adult-child interaction. The way that children's books influence children's behavior and affects on changing or developing attitudes is the main concern of this article. The findings of the research which is presented in it concludes to useful suggestions for the teaching of language at school and the cultural implications that a teacher should be aware of.

* Διδάσκουσα με το Π.Δ. 407 στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Στις αρχές της τελευταίας δεκαετίας ξεκίνησε μία από τις πολλές έρευνες οι οποίες έχουν διεξαχθεί σχετικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των αξιών στα παιδιά καθώς και την επίδραση που ασκούν τα βιβλία που διαβάσαμε ή διδαχθήκαμε στην πρώτη σχολική ηλικία στη θεμελίωση μιας νοοτροπίας που λίγο ή πολύ καθορίζει τη συμπεριφορά μας σε όλη μας τη ζωή. Η έρευνα ήταν κυρίως βιβλιογραφική και εκπονήθηκε σε συνεργασία με τις Δημοτικές Βιβλιοθήκες της Νέας Υόρκης και την Bobst Library της ίδιας πόλης, ενώ η διάρκειά της κάλυψε την περίοδο ενός έτους. Στηρίχθηκε στη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου και είχε επίκεντρο τα δεδομένα κοινωνιολογικών εργασιών, όπως παρουσιάζονταν σε ηλεκτρονική μορφή (ERIC) από τα γνωστότερα πανεπιστήμια της Ευρώπης, της Αυστραλίας και της Αμερικής.

Το ερώτημα που τέθηκε προς διερεύνηση ήταν συγκεκριμένα το εξής: “Μπορούν τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία, ως μέσα επικοινωνίας στην υπηρεσία της εκπαίδευσης, να διαμορφώσουν την προσωπικότητα των παιδιών αλλάζοντας ή δημιουργώντας κάποιες στάσεις ζωής;”

Η απάντηση στο βασικό αυτό ερώτημα απαιτούσε, όπως είναι προφανές, την έρευνα των κατηγοριών που αφορούν τις στάσεις ζωής (attitudes). Για το λόγο αυτό ερευνήθηκαν διεξοδικά οι παρακάτω κατηγορίες:

1. Ναρκωτικά και παιδιά σε υψηλό δείκτη επικινδυνότητας.
2. Εθνικές διαφορές και σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
3. Αντιμετώπιση της διαφοράς των ανθρώπων με ειδικές ανάγκες (handicapped people).
5. Διαμόρφωση του ρόλου του φύλου.
6. Οικογενειακή δομή και σχέση των παιδιών με τους γονείς τους.
7. Εκπαίδευση για την ειρήνη και την κατάργηση των προκαταλήψεων.

Η διερεύνηση όμως των πεδίων αυτών έπρεπε να συνδυασθεί και να ενταχθεί στο βασικό πλαίσιο υποδοχής τους, που είναι τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία.

Τα Βιβλία : Ορισμός και Λειτουργική τους Χρήση στην Έρευνά μας

Ένα βιβλίο είναι ένα αντικείμενο που δίνει τη δυνατότητα της επικοινωνίας. Πρόκειται για μια εμπειρία που μοιράζονται τα παιδιά μιας σχολικής τάξης. Ένα βιβλίο θα μπορούσε επίσης να παρουσιασθεί και ως τρόπος διακίνησης προκαταλήψεων, στερεοτύπων, απόψεων και ιδεών με συγκινησιακή συνήθως φόρτιση.

Τα βιβλία είναι γεγονότα με σημασία στη ζωή των παιδιών, όπως χαρακτηριστικά έχει υποστηριχτεί.¹

Σύμφωνα με τον J. Bruner² τα λογοτεχνικά βιβλία είναι προϊόντα της φαντασίας φτιαγμένα από ιδέες που εκφράζονται με πολλές λέξεις.

Αξίζει επίσης να εξετάσουμε αν η εικόνα της παιδικής ηλικίας, όπως παρουσιάζεται στα βιβλία, ανταποκρίνεται στα πρότυπα που έχουν τα ίδια τα παιδιά για τον εαυτό τους, για τον κόσμο γύρω τους και για τις ιδιαιτερότητες της σχέσης τους με τους συνομηλικούς τους. Πιο συγκεκριμένα για τη χρήση του βιβλίου ως επικοινωνιακού μέσου μπορούμε να λάβουμε υπόψη τη θέση της Goodman³ η οποία υποστηρίζει ότι αυτό μας επιτρέπει να δούμε τι συμβαίνει στις πράξεις που αφορούν την ομιλία σε μια σειρά από μεταφορές ανάμεσα σε ομιλητή και ακροατή μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον. Τα παιδιά μαθαίνουν πράγματα από τα βιβλία ως εμπειρίες που βιώνουν εσωτερικά και μαθαίνουν για πράγματα στα οποία αναφέρονται τα βιβλία, οπότε πλουτίζουν τις γνώσεις τους με πληροφορίες. Η βιωματική όμως και πληροφοριακή λειτουργία των βιβλίων σε σχέση με κοινωνιολογική θεώρηση της γλώσσας στην εκπαίδευση έχει και άλλες πτυχές διερεύνησης. Μια από αυτές είναι η χρήση της λογοτεχνίας ως αφήγηση ιστοριών για την κατανόηση των διαφορών στους ανθρώπους. Τα βιβλία λογοτεχνίας μπορούν να καθορίσουν την ταυτότητα των παιδιών μέσα στις κοινωνικές τους σχέσεις. Εφόσον το λογοτεχνικό βιβλίο στηρίζεται στη φαντασία και η αδυναμία των παιδιών να κάνουν σαφή διαχωρισμό φαντασίας και πραγματικότητας είναι μια πραγματικότητα⁴, έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει αντίληψη για την πραγματικότητα επαναπροσδιορίζοντας τα φανταστικά σχήματα στα οποία έχει δομηθεί.

Η δύναμη της αφήγησης των παραμυθιών δημιουργεί συχνά περιγραφές καταστάσεων οι οποίες έχουν συμβεί, θα μπορούσαν να συμβούν στα παιδιά ή δεν πρόκειται να συμβούν ποτέ. Η δυνατότητα διείσδυσης σε παρελθοντικές, παροντικές και μελλοντικές συνθήκες είναι μια ένδειξη ότι οι στάσεις ζωής του παιδιού απέναντι σε συγκεκριμένες καταστάσεις μπορεί να αλλάξει γιατί τα βιβλία από τη φύση τους προορίζονται για μελλοντικά γεγονότα.⁵ “Δεν έχει σημασία πόση εμπειρία μπορούμε να μαζέψουμε στη ζωή, δεν μπο-

1. CULLINAN, B., 1989. *Literature and the Child*, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, 5th ed.

2. BRUNER, J., 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*, Cambridge M.A. Harvard University Press

3. GOODMAN, K. and Y., 1989. *Becoming a Whole Language School: The Fair Oaks Story*, Katonah, N.Y., Richard C Owen Publishers. B

4. VYGOTSKY, L.S. 1978. *Mind and Society*, Cambridge, M.A., Harvard University Press.

5. NORTROP, F., 1990. *The Educational Imagination*, Bloomington, Indiana University.

6. COWLEY, MALKOLM, SMITH, B., 1990, *Books That Changed our Mind*, New York, The Kelmescott Editions

ρούμε ποτέ να τη συγκρίνουμε με τη διάσταση της εμπειρίας που δίνει η φαντασία. Μόνο οι τέχνες και οι επιστήμες μπορούν να το πετύχουν αυτό, κι από αυτές μόνο η λογοτεχνία μπορεί να προσδώσει ολόκληρο το φάσμα της ανθρώπινης φαντασίας όπως η ίδια αυτοπροσδιορίζεται”.

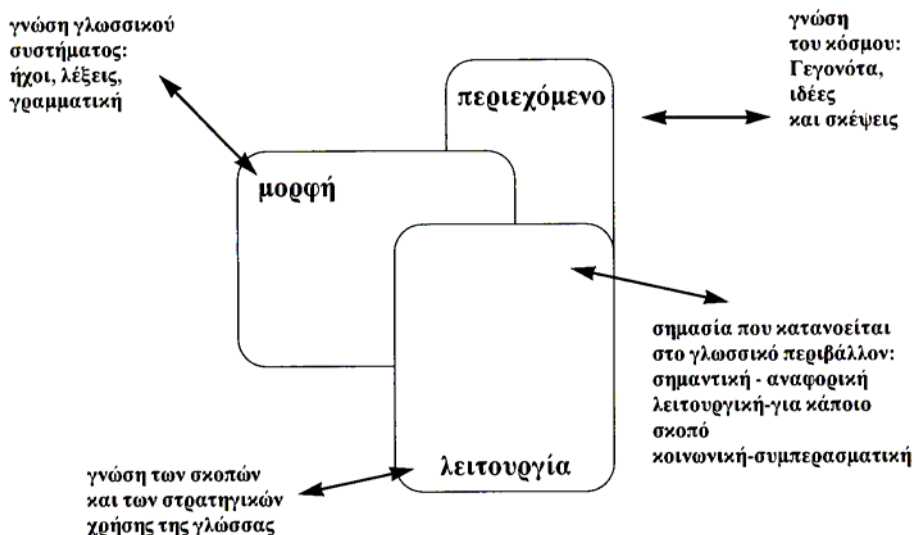
Τα βιβλία στο σχολείο έχουν γίνει αντικείμενο κοινωνιολογικής μελέτης εδώ και πολλά χρόνια⁶. Ειδικοί επιστήμονες σε αυτό το χώρο εξηγούν το σημαντικό ρόλο των πλαισίων χαμηλής επικοινωνίας που τα παιδιά και οι δάσκαλοι φέρνουν στο σχολείο. Μαθητές και εκπαιδευτικοί είναι φορείς λεκτικών και μη λεκτικών πλαισίων πολιτιστικής μάθησης που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τον τρόπο που αντιδρούν στα βιβλία ως προς την κατανόηση ή και την παρανόηση των ιδεολογικών σημασιών που τα βιβλία φέρουν⁷.

αναγνώστης 1— σημασία 1η

αναγνώστης 2— σημασία 2η

αναγνώστης 3— σημασία 3η

Συγγραφέας- Βιβλίο- Αναγνώστης

ακροατής - ομιλητής

αναγνώστης-συγγραφέας

ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

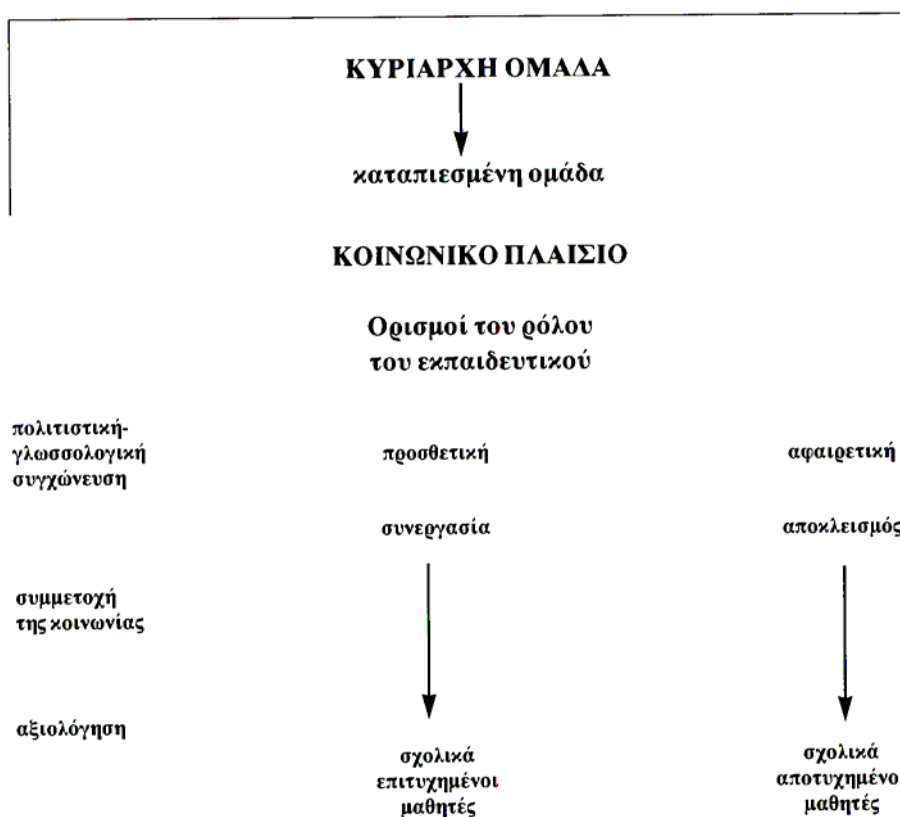
7. *The New York Times: Education Life*, section 4a, November 4, 1990, New Classroom Consciousness

Οι αναγνώστες μπορούν να αλλάξουν τη σημασία του μηνύματος με τον τρόπο που καταλαβαίνουν τον κόσμο των διαφορών

Η λογοτεχνία ως έργο τέχνης στην υπηρεσία της εκπαίδευσης έχει βέβαια περιορισμούς με την έννοια ότι δεν μπορεί να κλείσει μέσα της όλες τις ανθρώπινες εμπειρίες.

Η σχολική τάξη παρέχει ένα περιβάλλον στο οποίο οι διαξιφισμοί των συμμετόχων δημιουργούν συνθήκες στις οποίες η διαφωνία οριοθετεί τη δομή κι όχι απαραίτητως την προσωπική αδυναμία⁸. Με άλλα λόγια η δομή μπορεί να ενώσει ή να χωρίσει τα άτομα που συμμετέχουν στη διαδικασία ενασχόλησης με τα βιβλία.

Κοινωνικό Πλαίσιο Σχολικής Τάξης

8. MILLS, G., 1988, *Hamlet's Castle: The Study of Literature as a Social Experience*, University of Texas Press, Austin and London.

Χαρακτήρες - Ήρωες των Παιδικών Βιβλίων

Οι ήρωες των παιδικών βιβλίων μοιάζουν λίγο με προϊστορικά πλάσματα. Αλλά είναι από τα πλάσματα που όχι απλώς δεν πεθαίνουν, αλλά σε πολλές περιπτώσεις βοηθούν τα παιδιά να σκεφτούν ώριμα για θέματα της κοινωνικής ζωής, όπως για παράδειγμα είναι ο θάνατος και η αυτοκτονία. Οι χαρακτήρες των βιβλίων βοηθούν τα παιδιά να εξασκήσουν την κριτική τους ικανότητα, τη συμπάθεια, την ικανότητα επίλυσης και ενεργητικής αντιμετώπισης των προβλημάτων⁹. Οι δάσκαλοι από την πλευρά τους μπορούν σε σχέση με τα βιβλία αυτά να δώσουν την ευκαιρία στα παιδιά να δουν τους χαρακτήρες στην πραγματική τους διάσταση. Για παράδειγμα να σκεφτούν πώς θα ήταν αυτός ο χαρακτήρας αν ήταν ένα ακόμη παιδί στην τάξη τους. Η ηθική αξιολόγηση των ηρώων είναι μια ακόμη παράμετρος που τα παιδιά χρησιμοποιούν για να διαμορφώσουν τη στάση τους στη ζωή. Πρόκειται για τον *κοινωνικό ρόλο της λογοτεχνίας*. Συχνά τα παιδιά αντιγράφουν ή μετασχηματίζουν τη συμπεριφορά και τις φράσεις που χρησιμοποιούν οι ήρωές τους από τα βιβλία. Μέσα από το δραματικό παιχνίδι και την ανάληψη ρόλων αναπροσαρμόζουν τις δομές των αντιλήψεών τους για θέματα της καθημερινής ζωής.

Με αυτό τον τρόπο αισθήματα, αξίες, φαντασία, δοξασίες συγκροτούν τη λογοτεχνία ως ηθική σύνθεση¹⁰. Οι χαρακτήρες των βιβλίων, με άλλα λόγια, αναπαριστούν μια ποικιλία από φυλετικά, εθνικά, οικογενειακά, προσωπικά χαρακτηριστικά ως πρότυπα.

Η Κοινωνική Διάσταση στην Ιστορία του Βιβλίου

Αρχικά δεν υπήρχε κατηγορία παιδικού βιβλίου σε διαχωρισμό με αυτή του ενηλίκου. Τα θρησκευτικά βιβλία με πρωτοστάτη τη Βίβλο και άλλα ηθικά ποιηματάκια ήταν τα πρώτα σχολικά εγχειρίδια. Τα βιβλία είχαν τόσο μεγάλη απήχηση στους αναγνώστες, ώστε η ιερά εξέταση τα έκαιγε για να διαφυλάξει τη συνείδηση των αναγνωστών. Μετά τη βιομηχανική επανάσταση και το 19ο αιώνα το παιδικό βιβλίο εμφανίστηκε ως νέο είδος. Τα βιβλία έγιναν περισσότερα και η τιμή τους έγινε πιο προσιτή στο αγοραστικό κοινό. Η αναγνωσιμότητα και η εκπαίδευση συνδέθηκε με την επαγγελματική επιτυ-

9. ERIC Research, WASS, HANNELORE, *Resource for Helping Young Children Deal With Death*, ED 233256.

10. Commentary: "The Unseen Agent" of Low Self-esteem, βλ. περιοδικό *Education Week*, October 3, 1990, του Shelby Steele.

χία. Αυτός που ήξερε γράμματα μπορούσε να βρει μια δουλειά ευυπόληπτη και να κερδίζει πολλά χρήματα. Σήμερα τα πράγματα έχουν διαφοροποιηθεί. Η εύρεση εργασίας και το βιβλίο έχουν διαφορετικούς ρόλους στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Στην ιστορία των βιβλίων οι νουβέλες αποτελούσαν πηγή πληροφοριών για τα κοινωνικά δεδομένα και η ανάγνωση βιβλίων ήταν απαραίτητη σε εκείνους που ήθελαν να αναβαθμίσουν την κοινωνική τους κατάσταση. Τα βιβλία στην ιστορία της ανθρωπότητας έπαιξαν ένα ρόλο πολιτικό και έγιναν πολλές φορές σύμβολα κοινωνικών αγώνων ενάντια στην εξουσία ως επαναστατικό όργανο.¹¹

Από κοινωνικοοικονομικής πλευράς θα μπορούσαμε να δώσουμε έναν ακόμη ορισμό για το βιβλίο. Είναι υλικό για τους πλούσιους του παρελθόντος, και για όλους αργότερα, όταν πια η βιομηχανική επανάσταση άλλαξε τα δεδομένα. Εξετάζοντας την περίπτωση του γαλλικού σοσιαλισμού, της αγγλικής πολιτικής οικονομίας, τη γερμανική φιλοσοφία ως και τα βιβλία με τις θεωρίες του Hegel και του Marx, μπορεί κανείς να δει τα βιβλία ως μέσα αναμόρφωσης των αντιλήψεων και της ζωής των ανθρώπων. Για παράδειγμα η θεωρία του μαρξιστικού οικοδομήματος. Η τιμή των βιβλίων ευνοούσε τους πλούσιους. Συγγραφείς ήταν πλούσιοι άνθρωποι που δεν είχαν ανάγκη να κάνουν μια εργασία κι έγραφαν βιβλία. Αυτή η ελίτ που αποτελούσε την υπερδομή του οικοδομήματος ενισχυόταν από την κοινωνική δομή των σχολείων και της οικογένειας. Με τον 20ο αιώνα βέβαια η παγκοσμιοποίηση άλλαξε το διεθνές σκηνικό της επικοινωνίας και η παιδική λογοτεχνία άρχισε να υπηρετεί διαπολιτισμικές απόψεις της γνώσης¹². Τα παιδικά βιβλία έγιναν περισσότερα και καλύτερα σε ποιότητα.

Οι Συγγραφείς

Οι συγγραφείς επηρεάζονται επίσης από τα κοινωνικά δεδομένα. Έχουν κι αυτοί εξάλλον ανατραφεί με τα πρότυπα της οικογένειάς τους και έχουν το προσωπικό τους ύφος το οποίο μεταφέρει τις απόψεις και τη νοοτροπία τους στη γλώσσα που γράφουν. Φαίνεται να ξέρουν πώς οι αλλαγές που επέρχονται στη γλώσσα μαζί με την πλοκή της αφήγησής τους ισορροπεί στο βιβλίο τους. Στο χώρο της εκπαίδευσης συμβαίνει και το εξής: Μέσα στο ρόλο του συγγραφέα εμπλέκονται και ο δάσκαλος με τα παιδιά στο βαθμό που επικοινωνούν.

11. WALKER, M., 1986, *Last Rites for Young Readers*, N.H., Heinemann

12. COWLEY, MALKOLM, SMITH, B., 1990, *Books That Changed our Mind*, New York, The Kelmescott Editions

νωνούν μέσα από το βιβλίο του συγγραφέα.¹³ Στα κλασικά λαϊκά παραμύθια, όπου ο συγγραφέας είναι άγνωστος, οι κοινωνικές αξίες και οι προκαταλήψεις κυριαρχούν στα επεισόδια που σκοπό έχουν να διαχωρίσουν το καλό από το κακό. Τα παραμύθια αυτά είναι πηγή άντλησης υλικού για τη συμπεριφορά και τις συνήθειες των παιδιών. Οι συγγραφείς έχουν μια αρχική ιδέα πριν δημιουργήσουν το έργο τους. Αυτή την ιδέα οι αναγνώστες τη μεταφράζουν και μια διδακτική δραστηριότητα ανασύρεται υποσυνείδητα ή και συνειδητά. Στην πραγματικότητα οι δάσκαλοι δεν είναι κάτι ξεχωριστό από τους συγγραφείς. Μια δυνατή εμπειρία για θετική στάση απέναντι στους άλλους μπορεί να γίνει αντικείμενο συζήτησης με συγγραφείς βιβλίων.¹⁴

Η έρευνα

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε φαίνεται πως ένας μεγάλος αριθμός διδακτορικών διατριβών έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές σε σχέση με τη διαμόρφωση θετικών επιδράσεων στη συμπεριφορά των παιδιών από επισκέψεις συγγραφέων σε δημοτικά σχολεία. Με αυτό τον τρόπο συγγραφέας, μήνυμα του βιβλίου και αναγνώστης βρίσκονται σε ανοιχτή επικοινωνία αναμόρφωσης των στάσεων απέναντι στο περιεχόμενο των ιδεών που φέρουν τα βιβλία. Για παράδειγμα, σχετική έρευνα κοινωνιολογικής κατεύθυνσης¹⁵ έδειξε πως η συμπεριφορά των παιδιών απέναντι σε ανθρώπους με ειδικές ανάγκες δεν άλλαξε με τη βοήθεια των κατάλληλων βιβλίων. Ανάλογη έρευνα για το ρόλο των φύλων¹⁶ και τα στερεότυπα έδωσε παρόμοια αποτελέσματα. Το συμπέρασμα που δύναται κανείς να εξάγει από τη στατιστική έρευνα τέτοιων προσπαθειών είναι ότι τα βιβλία δεν μπορούν από μόνα τους να φέρουν αλλαγές στάσης απέναντι σε συγκεκριμένα θέματα αν τα δούμε ξεχωριστά από το κοινωνικό περιβάλλον, που επηρεάζει τη λειτουργία τους.

13. STAAS, GRETCHEN LEE, 1986, *The Effects of visits by Authors of Children's Books in Selected Elementary Schools*, Dissertation, ERIC Research.

14. COVALCIK, AI. L., 1979, *The Effects of Using Children's Literature to Change Fifth-grade Students' attitudes toward Social Studies as an Area of Instruction*, ERIC Research Dissertation, University of Indiana, EI.Ed.

15. BUTLER, J. MOWRY, 1981, *Attitude Change of Second Grade Students Toward Handicapped through the Use of Children's Books about the Handicapped*, Mississippi University, Dissertation.

16. BOYAR, S. J., 1978, *A Comparative Analysis of Immediate and Delayed Effects of Sexist and non-sexist Children's Literature and Non-sexist Occupational Role-Playing on the Attitudes of First Grade Children*, Georgia University, Dissertation.

Σε ένα κοινωνικό περιβάλλον που επιβαρύνεται από προκαταλήψεις τα βιβλία δεν μπορούν από μόνα τους να επιφέρουν διορθωτικές τάσεις. Ένα βοηθητικό σχήμα που μπορεί να δείξει ωστόσο τα ζεύγη αλληλεπίδρασης στο χώρο της διαμόρφωσης στάσεων είναι το εξής:

συγγραφέας- αναγνώστης
 αναγνώστης- αναγνώστης
 συγγραφέας- συγγραφέας

Η κοινωνική μάθηση είναι μια εσωτερική διαδικασία μεταφοράς αξιών στον ανθρώπινο πολιτισμό μέσω των βιβλίων. Με μια προσεκτική εξέταση, όταν ένας δάσκαλος διαβάζει μια ιστορία στην τάξη μαζί με τα παιδιά θέτει σε λειτουργία τις δυναμικές της ανάγνωσης. Μια από αυτές είναι ότι αποκωδικοποιεί από το τυπωμένο χαρτί τις σημασίες που αφορούν σε αξίες για τον κόσμο και τη ζωή μέσα σε αυτόν. Μια άλλη είναι ότι μεταφέρει μαζί με τις προηγούμενες τις δικές του αντιλήψεις και την κοσμοθεωρία του συνειδητά ή ασυνείδητα. Η λειτουργία της φαντασίας¹⁷ στη λογοτεχνία για παιδιά προσδίδει μια ακόμη διάσταση στο χώρο των δυνατοτήτων της να αλλάξει ή να διαμορφώσει στάσεις ζωής. Τα παιδιά επηρεάζονται από το λογοτεχνικό βιβλίο περισσότερο από ό,τι οι μεγάλοι γιατί στην ηλικία που βρίσκονται, ιδίως μέχρι τα οκτώ ως εννέα τους χρόνια, δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν το φανταστικό από το πραγματικό και αυτό που σκέφτηκαν από εκείνο που πραγματικά έγινε.¹⁸

Η μέθοδος της επανάληψης στην ανάγνωση παραμυθιών και άλλων παιδικών βιβλίων είναι καθοριστική επίσης στη δημιουργία μιας στάσης ζωής. Έχει παρατηρηθεί ότι αν επαναλάβουμε πολλές φορές σε ένα παιδί το επίθετο δυνατό για να περιγράψουμε το αγόρι και το επίθετο *όμορφο* για να προσδιορίσουμε την ταυτότητα του κοριτσιού επιτρέπουμε τη λανθάνουσα διαμόρφωση προτύπων για κοινωνικά δεδομένα της καθημερινής ζωής των παιδιών¹⁹. Πώς όμως μπορούμε να μοιραστούμε με τους μαθητές μας ένα παραμύθι χωρίς να κατευθύνουμε το νου τους;

17. MITCHELL.S.,1992, *Selecting Appropriate Literature for the Preschool Children: Life Without Fairy Tales*, ERIC Research Paper. (Ed 241156)

18. PALEY V. G.,1991, *The Boy Who Would Be a Helicopter: The Uses of Storytelling in the Classroom*, Harvard University Press.

19. MOSLEY, M.J., 1986, *The Relationships among a Reading Guidance Program, the Reading Achievement and Reading Behavior of Fifth Grade Children in a North Louisiana School*, ERIC Dissertation State University of Louisiana.

Μια στρατηγική μάθησης σε σχέση με το βιβλίο και τη χρήση του στην τάξη, η οποία τέθηκε σε πειραματική μελέτη και βρέθηκε να αποδίδει είναι να αφήνουμε τα παιδιά να κάνουν ερωτήσεις ανοικτού τύπου.²⁰ Τα παιδιά μπορούν να φέρουν στην τάξη το δικό τους νόημα για το βιβλίο που διάβασαν. Κάθε παιδί θα δώσει τα δικά του γλωσσικά μηνύματα που μπορεί να μην ταιριάζουν με αυτά των άλλων στην ομάδα αλλά συνθέτουν ένα μικρόκοσμο των κοινωνικών δεδομένων από τον οποίο σχηματίζουν μια σφαιρική αντίληψη για τις όψεις των δεδομένων αυτών και τη δική τους προσωπική θέση μέσα σ' αυτά. Για τα παιδιά οι λέξεις είναι παιχνίδια. Και επειδή τα παιδιά ζουν τα παιχνίδια τους ως πραγματικές καταστάσεις - μπορούν να κλάψουν, να μαλώσουν, να τρομάξουν μέσα σ' αυτά, είναι λειτουργικής σημασίας η δραστηριότητα του δασκάλου, η οποία θα επιτρέψει στα παιδιά να επικοινωνήσουν και να αλληλοεπηρεαστούν με ερέθισμα το βιβλίο. Για παράδειγμα, η ανάγνωση ενός βιβλίου για το σεβασμό και την ευαισθητοποίηση απέναντι στους ανθρώπους με ειδικές ανάγκες²¹, προκάλεσε ως αντίδραση των παιδιών τη συγγραφή ιστοριών σε σχέση με τις ειδικές ανάγκες ή και με αναφορές για τρόπους εξάλειψης των προκαταλήψεων. Αρκεί να θυμηθούμε τα ευρήματα των εργασιών του Piaget²² σχετικά με την πρώτη σχολική ηλικία και τις απαντήσεις που δίνουν για να εξηγήσουν φυσικά φαινόμενα. Σε τέτοιες ερωτήσεις όπως από τι είναι φτιαγμένα τα σύννεφα ή ποιος κάνει τα κύματα να κινούνται, οι απαντήσεις των παιδιών δηλώνουν προφανείς επιδράσεις από το παραμύθι, το κόσμου του φανταστικού και γενικά των παιδικών βιβλίων. Σε ερωτήσεις παρόμοιας έρευνας στην δευτέρα τάξη του δημοτικού ιδιωτικού σχολείου της Θεσσαλονίκης τα παιδιά έδωσαν απαντήσεις όπως : “Οι μητέρες μαγειρεύουν και ο καπνός πηγαίνει ψηλά στον ουρανό και φτιάχνει σύννεφα”. Άλλη χαρακτηριστική απάντηση που δόθηκε ήταν ότι “τα σύννεφα φτιάχνονται από βαμβάκι ή μαλλί. Ο Θεός πήρε το μαλλί από τα πρόβατα που θυσίασαν οι άνθρωποι στους βωμούς πριν πολλά χρόνια”. Ένα κορίτσι έξι χρονών σε έρευνα σχετική με ήρωες παραμυθιών ρωτήθηκε αν η Σταχτοπούτα είναι πραγματικό πρόσωπο. Το κορίτσι, όπως κατά πλειοψηφία απάντησαν τα παιδιά είπε: “Όχι, πέθανε ...πολύ παλιά, όταν εγώ ήμουν ένα χρονών”.

Για την Κοκκίνοσκουφίτσα ένα άλλο κορίτσι της ίδιας ηλικίας ρωτήθηκε: “Πότε έγιναν όλα αυτά που ξέρεις για την Κοκκίνοσκουφίτσα;”. Εκείνο είπε:

20. BESSER, K.E.,1985, *Honest Questions in the Classroom*,ERIC Dissertation—Illinois University

21. TUBMAN,W.-WILLIS,JR., 1985, *The Development of a Children's Book about Learning Disabilities*, ERIC Dissertation, Maryland.

22. PIAGET,J.,1973, *To Understand Is to Invent*, N.Y., Grossman.

“Πριν πολλά πολλά χρόνια, όταν ήμουν μωρό. Και ήταν και οι μάγισσες και όλα αυτά τότε. Και άρχισαν να... είδαν δυο καλούς ανθρώπους ε και έκαναν κι άλλους πιο πολλούς ανθρώπους και μετά οι κακοί άνθρωποι πέθαναν, τους έπνιξαν στο ποτάμι”. Στην ερώτηση: “Υπάρχουν ακόμη τέτοιοι κακοί άνθρωποι”, το ίδιο παιδί απάντησε: “Όχι, σκοτώθηκαν όλοι, τους έπιασε η αστυνομία”. Στην τελευταία περίπτωση το παιδί συνθέτει γνώσεις του από το περιβάλλον με την καταστροφή της πλημμύρας στην εποχή του Νώε και το παραμύθι της ηρωίδας, για την οποία ρωτήθηκε. Περιγράφοντας τον κακό είπε ότι ήταν μαύρος, κακός και άσχημος. Βεβαίως πολλά από τα πρότυπα που έχουν τα παιδιά για το καλό και το κακό είναι δημιουργημένα από τον τρόπο που εκφράζονται οι μεγάλοι με αφορμή τους ήρωες των παιδικών βιβλίων. Είναι συνηθισμένες οι απειλές της μορφής: “Αν δεν κάνεις το τάδε, η καλή νεράιδα δε θα’ρθει απόψε να σε δει στο όνειρό σου”.

Γίνεται προφανές ότι η χρήση της ανάγνωσης βιβλίων στη σχολική τάξη είναι αυτή που καθορίζει το αποτέλεσμα. Το ίδιο βιβλίο που μπορεί να λειτουργήσει θετικά στα παιδιά μπορεί και να οδηγήσει σε καλλιέργεια των προκαταλήψεων. Ένα παράδειγμα τέτοιας αρνητικής χρήσης είναι σχολιασμοί των μεγάλων, γονέων ή δασκάλων, όπως: “Αν δε διαβάζεις τα μαθήματά σου, θα πάθεις ότι έπαθε κι ο κακός ο λύκος που έφαγε την Κοκκινοσκουφίτσα”. Το γεγονός ότι τα κλασικά παραμύθια είναι γεμάτα από ζεύγη αντίθετων δυνάμεων όπως οι καλοί γιοι και οι κακοί δράκοι, οι εργατικοί αδελφοί και οι τεμπέληδες, οι όμορφες βασιλοπούλες κι οι άσχημοι βάρταχοι, τα δυνατά λιοντάρια και τα αδύναμα ποντίκια, είναι μια ακόμη δυναμική που μπορεί να ελέγξει τη διαμόρφωση αξιών στα παιδιά.²³

Σε σχέση με την άγραφη και μη προσδιορίσιμη λειτουργία της λογοτεχνίας στο σχολείο αξίζει να τονισθούν παράγοντες όπως η φωνή και το ύφος του δασκάλου την ώρα που παρουσιάζει το βιβλίο στα παιδιά και η οπτική επαφή του δασκάλου με τα παιδιά και τα μηνύματα που αυτή μεταφέρει. Έτσι, λοιπόν, το ίδιο βιβλίο μπορεί να δίνει διαφορετικά μηνύματα σε διαφορετικά παιδιά εξαιτίας του κοινωνικού τους υπόβαθρου και των οικογενειακών τους αξιών, τις εμπειρίες και το πολιτιστικό περιβάλλον. Με άλλα λόγια ποτέ ένα βιβλίο δεν είναι το ίδιο για όλους· αντίθετα, μεταφέρει διαφορετική ερμηνεία ανάλογα με τον αναγνώστη του.²⁴

Έχει βρεθεί ακόμη ότι η ανάγνωση του βιβλίου στο σπίτι, κυρίως όταν οι μεγάλοι διαβάζουν κάτι στο παιδί, βοηθά την καλύτερη σχέση των σχέσεων ανά-

23. MYRA. BARRS.1987, *Language Matters-No Text are Neutral* TILEA CENTER FOR LANGUAGE IN PRIMARY EDUCATION

24. BERNSTEIN.B.1971, *Class.Roles and Control*.Vol.1 Rondon :Rout Ledge and Kegan Paul.

μεσα στους γονείς και τα παιδιά. Ένα σημαντικό ζήτημα που χρειάζεται διερεύνηση είναι, ωστόσο, είναι αν ο γλωσσικός κώδικας του βιβλίου είναι διαφορετικός και έρχεται σε αντίθεση με το γλωσσικό κώδικα επικοινωνίας που χρησιμοποιεί το παιδί στο σπίτι και γενικότερα στο άμεσο περιβάλλον του. Τότε το ίδιο το βιβλίο απωθεί κάποια παιδιά από την ενασχόληση με αυτό, δεδομένου ότι τα περισσότερα βιβλία είναι γραμμένα στην ευρύτερα αποδεκτή γλώσσα μιας συγκεκριμένης ομάδας του κοινωνικού συνόλου, αλλά ποτέ όλων. Ένα από τα βασικά διλήμματα που έχουν απασχολήσει τους επιστήμονες του τομέα εκπαίδευσης ως προς αυτό το ζήτημα είναι αν πρέπει να αντιμετωπίσουμε τα παιδιά με διαφορετικό γλωσσικό κώδικα σαν ομάδα προβληματική, τη στιγμή που το πρόβλημα δεν το έχουν αυτά τα παιδιά, αλλά η ίδια η εκπαίδευση η οποία δεν έχει βρει ευέλικτα πλαίσια μάθησης για να βοηθήσει όλα τα παιδιά και να τα εντάξει σε δραστηριότητες που έχουν σχέση με το βιβλίο²⁵. Πρόκειται για τα παιδιά που η ιδιόλεκτός τους έχει διαφορετικές νόρμες από αυτές του σχολικού συστήματος, παιδιά των οποίων συχνά οι γονείς δεν τα έχουν εξοικειώσει στην ενασχόληση με το βιβλίο και που οι ίδιοι το θεωρούν άχρηστο είδος για τα εφόδια τα οποία χρειάζεται το παιδί τους στη ζωή ή και πολύ ακριβό για την οικονομική τους κατάσταση.

Η Τεχνική των Ερωτοαποκρίσεων και της Πρόγνωσης στη Συνέχεια της Υπόθεσης του Βιβλίου

Η κατάθεση ερωτήσεων προς συζήτηση στην τάξη είναι ιδιαίτερα σημαντική λειτουργία ως προς τον τρόπο που επηρεάζει τη σκέψη και την κρίση των παιδιών στις εργασίες μιας σχολικής τάξης. Η αιτιολόγηση ως μέθοδος οργάνωσης της συζήτησης έχει παρατηρηθεί ότι συντελεί στη δημιουργία θετικής συμπεριφοράς. Τα παιδικά βιβλία περιέχουν γνωστικά σχήματα που προκύπτουν ως αξιολόγηση των προβλέψεων των μαθητών για το τι θα ακολουθήσει. Αυτό το παιχνίδι φαντασίας κρίνει συχνά και το επίπεδο της μάθησης. Έτσι αυτός που μαντεύει σωστά αντιμετωπίζεται από τον εκπαιδευτικό ως αυτός που είναι πιο έξυπνος και άρα καλύτερος μαθητής σε αυτή την παράμετρο. Οι δάσκαλοι σε αυτή τη διαδικασία βέβαια οδηγούνται συχνά σε λάθος χειρισμούς καθώς προσδοκούν από τους μαθητές τους να απαντούν με τις απαντήσεις που οι ίδιοι θα έδιναν. Κατά κάποιο τρόπο δηλαδή, καλός μα-

25. EGAWA, K., Harnessing the Power of Language: First Graders' Literature Engagement with Owl Moon. *Language Arts*, Vol.67, Oct.90.

θητής γίνεται αυτός που στην ερώτηση σχετικά με το βιβλίο απάντησε σα να βρισκόταν στο μυαλό του διδάσκοντα.²⁶

Μια άλλη δυναμική της χρήσης του βιβλίου είναι η ίδια η φύση της κατασκευής του. Φτιαγμένο έτσι ώστε να το αγγίζουμε, να το βλέπουμε, να το παίρνουμε μαζί μας όπου κι αν πάμε, να μυρίζουμε τις σελίδες του, να τις σχίζουμε ή να τις μουτζουρώνουμε, να ζωγραφίζουμε πάνω τους ή να ακούμε να μας διαβάζουν από αυτές όσα γράφουν, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι ερεθίζει όχι μόνο το νου και τα συναισθήματα της καρδιάς, αλλά και τις αισθήσεις μας, το σώμα μας. Το βιβλίο μας δίνει την αίσθηση ότι μας ανήκει πλήρως ως ένα κομμάτι του εαυτού μας που μας μιλά όταν εμείς του το ζητήσουμε και μας αφήνει ήσυχους, αν θελήσουμε να μείνουμε μακριά του για την προσωπική μας ευχαρίστηση.

Είναι κοινός τόπος η άποψη ότι η λογοτεχνία λειτουργεί σα καθρέφτης της κοινωνίας, είναι φερέφωνο των πολιτικών, φιλοσοφικών, αισθητικών δυνάμεων μιας συγκεκριμένης εποχής. Το πώς επιλέγουμε να ζήσουμε εικονίζεται στο πώς επιλέγουμε να διαβάσουμε τα βιβλία. Τα βιβλία που δείχνουν να μας ενδιαφέρουν περισσότερο είναι ακόμη τα βιβλία που μας αγγίζουν στην προσωπικότητά μας. Η ανάλυση περιεχομένου σε ερευνητικές εργασίες των πανεπιστημίων έδειξε ότι :

- Οι μαύροι συγγραφείς χρησιμοποιούν λιγότερα ρατσιστικά στοιχεία στη γλώσσα που χρησιμοποιούν στα βιβλία τους και είναι πιο ευαισθητοποιημένοι στα μηνύματα που μεταφέρουν στους αναγνώστες τους.²⁷

- Τα αγόρια δε διαβάζουν τόσο τακτικά όσο τα κορίτσια.

Επίσης μια από τις δυναμικές της χρήσης της λογοτεχνίας στην εκπαίδευση εξετάζεται και ως αδυναμία. Τα βιβλία της κατηγορίας αυτής που απευθύνονται ή έχουν σα θέμα τους παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο έχουν από μόνα τους πολλά προβλήματα αφού όπως υποστηρίζεται δε θα λείψουν τα παιδιά σε κίνδυνο, αν δεν εντοπίσουμε και αποστασιοποιηθούμε από τα βιβλία που ενέχουν κινδύνους.²⁸

Το πρόβλημα επιδεινώνεται τα τελευταία χρόνια καθώς η αγορά έχει βομβαρδιστεί με βιβλία από συγγραφείς μη ευαισθητοποιημένους σε θέματα πολιτισμολογίας της γλώσσας και ψυχολογίας της παιδικής ηλικίας. Για παρά-

26. BAKER.C. - FREEBODY, P., *Children's First School Books*, section 7.17.ED.236580, ERIC Research.

27. GIBSON, E. GRAVES, 1985, *The Black image in Children's Fiction-A content Analysis of Racism*.N.H., Heinemann.

28. GILLESPIE, G. - CONNER, J. W., 1989, *Creative Growth Through Literature for Children and Adolescents*, Chicago, Rand Mac Nally

δειγμα, πολλοί συγγραφείς παιδικών βιβλίων παρουσιάζουν το μαύρο για κακό και το λευκό για καλό σε χρήση επιθετικών προσδιορισμών που αποδίδονται στα πρόσωπα της ιστορίας τους. Υπάρχουν ωστόσο κουλτούρες που έχουν διαφορετικό συμβολισμό για τα χρώματα, αλλά είναι αναγκασμένες να υποκύπτουν στις αγοραστικές συνήθειες προτύπων διαφορετικής κουλτούρας από τη δική τους, κάτι που από μόνο του δημιουργεί πρόβλημα σε μεγάλες ομάδες της κοινωνίας. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια που οι μεταφράσεις παραμυθιών σε βιβλία έχουν αναλάβει μεγάλες εταιρείες και βασίζονται σε παγκόσμιες υπερπαραγωγές του κινηματογράφου (Lion King κ.ά.), παρατηρείται ότι είναι αναγκασμένες πολλές διαφορετικές κοινωνικές ομάδες να δέχονται τα πρότυπα κουλτούρας δυτικού τύπου, και να τα υιοθετούν ηθελήμενα ή άθελά τους ως πρότυπα μίμησης.

Από την άλλη πλευρά, η έκδοση ενός βιβλίου έχει γίνει χάρη στην τεχνολογία ευκολότερη υπόθεση και ο έλεγχος καταλληλότητας ή κριτικής των νέων βιβλίων ή των αργιστά αποδεκτών κλασικών βιβλίων παρουσιάζεται σχεδόν ανύπαρκτος στις μέρες μας. Σήμερα, επομένως, η λειτουργική χρήση του βιβλίου στο σχολείο είναι πιο πολύπλοκη παρά ποτέ, αφού τα τεχνολογικά μέσα καθοδηγούν τις εκπαιδευτικές διαδικασίες συμπληρώνοντας τη δυναμική του βιβλίου. Σε παλιότερες εποχές το βιβλίο οδηγούσε στην ανάγνωση. Τώρα μπορεί να δημιουργεί ένα καινούργιο βιβλίο ακόμη και μια τηλεοπτική επιτυχία ενός σήριαλ. Το βιβλίο πέφτει σε δεύτερη μοίρα ενώ κάποτε είχε τον πρωταγωνιστικό ρόλο.²⁹ Αυτό βέβαια δεν ακυρώνει τις προηγούμενες δυναμικές προσδιορισμού αντιλήψεων και επίδρασης στο κοινό που απευθύνεται. Ποιος είναι αυτός που επομένως αποφασίζει τι θα διαβάσουν τα παιδιά και από πού θα αντλήσουν ερεθίσματα και πρότυπα συμπεριφοράς; Ο συγγραφέας; Ο δάσκαλος; Ο εκδότης του βιβλίου; Η εταιρεία διαφήμισης και διακίνησής του στο κοινό; Οι γονείς; Τα παιδιά; Η βιβλιοθηκονόμος της βιβλιοθήκης στην οποία ευκολότερα ή δυσκολότερα βρέθηκαν για να διαβάσουν; Η οικονομική κατάσταση της χώρας που ζουν και της οικογένειας από την οποία προέρχονται; Οι ανάγκες της εποχής;

Όλοι αυτοί οι παραπάνω παράγοντες έχουν όπως ήδη παρουσιάστηκαν το μερίδιο της επίδρασης στο τελικό αποτέλεσμα.

Και βέβαια οι εκδότες είναι το μέσο της επικοινωνίας ανάμεσα στο παιδί, στον αναγνώστη και στο συγγραφέα. Τα χρήματα που δαπανήθηκαν για την εικονογράφηση του βιβλίου και η διαφήμισή του καθορίζει την επιτυχία των βιβλίων στο αγοραστικό κοινό περισσότερο ίσως από το περιεχόμενό του.

29. DEBRAY, R., 1997, *Η Επιστήμη της Επικοινωνίας.. Ιδέες Γενικής Μεσολογίας*, Αθήνα, "Νέα Σύνορα" - Λιβάνη.

Όλες οι δραστηριότητες οι οποίες βασίζονται από εκεί και πέρα στην ενσχόληση του σχολείου με το παιδικό εξωσχολικό βιβλίο αποτελούν γέφυρες επικοινωνίας σε κοινωνικό πλαίσιο.

Ένα ακόμη συμπέρασμα στο οποίο έχει καταλήξει η σύγχρονη έρευνα³⁰ είναι ότι η κατανόηση ενός βιβλίου σε μικρή ηλικία είναι πιο καθοριστική από ό,τι σε μεγαλύτερες, γιατί τα παιδιά της ηλικίας αυτής συνηθίζουν να θέλουν επίμονα να διαβάσουν και να ξαναδιαβάσουν μία δύο αγαπημένες ιστορίες τους ή να βάζουν τους μεγάλους να τους διαβάσουν το αγαπημένο τους βιβλίο σχεδόν καθημερινά. Σε αυτή τη διαδικασία τα παιδιά λατρεύουν το παιχνίδι της πρόγνωσης όπως αναφέρθηκε πιο πάνω. Τους αρέσει να μαντεύουν τα συμβάντα που ακολουθούν, να συζητούν με τους μεγάλους για τους ήρωες του αγαπημένου τους βιβλίου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός μικρού αγοριού ηλικίας τεσσάρων χρόνων που όταν κάποια στιγμή η θεία του παρέλειψε να του διαβάσει μια παράγραφο από το αγαπημένο βιβλίου του, τη διέκοψε και τη διόρθωσε, έστω κι αν δεν ήξερε ακόμη να διαβάζει. Για κάθε τέτοιο μικρό αναγνώστη τα πρώτα διαβάσματα είναι καθοριστικά ως προς τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύεται ο κόσμος και αποκωδικοποιείται κάθε κανόνας συμπεριφοράς που περιγράφεται στα κείμενα.

Ιδιαιτερότητες της Προσωπικότητας του Αναγνώστη και Διαμόρφωση Στάσεων Ζωής

Τα πρότυπα αναγνωστικής συμπεριφοράς και αντίδρασης στο προϊόν της ανάγνωσης είναι υψηλά προσωπικά. Παρατηρείται συχνά από τους εκπαιδευτικούς πόσο διαφορετικές είναι οι προτιμήσεις των παιδιών μιας τάξης σε θέματα, ενδιαφέροντα και στον τρόπο που ανταποκρίνονται στα βιβλία³¹. Η σχέση του αναγνώστη με το βιβλίο θα μπορούσε να συγκριθεί με τον τρόπο αντίδρασης του επιστήμονα σε μια θεωρία. Αυτές οι δυνατότητες διαφορετικής προσέγγισης θα μπορούσαν να ενισχυθούν προς όφελος των παιδιών με την προσπάθεια του εκπαιδευτικού να βάλει το παιδί - αναγνώστη στη θέση της ανάγνωσης του βιβλίου από διαφορετικές οπτικές γωνίες, τουλάχιστον διαφορετικές από τη δική του. Ένα ακόμη χρήσιμο παιχνίδι σε αυτό το επί-

30. GENISHI, C., Nov. 1988, Children's Language Learning. Words From Experience. *Young Children*. Research in Review.

31. CRAVEN, M. A., 1980. *A Survey of Teacher Attitudes and Practices Regarding the Teaching of Poetry in Elementary School*. Unpublished Dissertation, Lamar University.

πεδο θα ήταν να ζητήσουμε από τα παιδιά να διηγηθούν προφορικά ή γραπτά την ίδια ιστορία ενός βιβλίου με τόσους διαφορετικούς τρόπους όσοι είναι και οι ήρωες που εμφανίζονται σε αυτήν. Έτσι, το παιδί θα 'χει την ευκαιρία να μπει στη θέση των άλλων και να δει από εκεί τον κόσμο με διαφορετικό μάτι.

Η επίδραση του κειμένου ή του συγγραφέα πάνω στον αναγνώστη έχει γίνει αντικείμενο έρευνας παλιότερα από τον Kuhn, τον Lavoisier και τη θεωρία του και εν γένει από το στρουκτουραλισμό ως κίνημα. Η ίδια η ιστορία της λογοτεχνικής πορείας παγκοσμίως αποκαλύπτει πως τα πιο σημαντικά κινήματα έχουν δημιουργηθεί στις κοινωνικές ομάδες λόγω της ενασχόλησής τους με ένα κοινό αντικείμενο, (π.χ. ο ρομαντισμός ή το Φανταστικό ως κατηγορία του παιδικού βιβλίου).

Ποιος όμως είναι ο ιδανικός αναγνώστης; Αυτός που διαβάσει τα βιβλία χωρίς να παρασύρεται σε εύκολες αποδοχές της υποκειμενικής κρίσης των άλλων, είναι μια πρώτη απάντηση σε αυτό το ζήτημα. Με μια προσεκτικότερη μελέτη θα συμπλήρωνε κανείς ότι ο αναγνώστης εμπλέκεται στη φανταστική πλευρά της λογοτεχνίας. Η πρωταρχική πολιτιστική αξία της λογοτεχνίας συμμετέχει στη φαντασίωση της ζωής όπως την προβάλλει το λογοτεχνικό έργο. Εξάλλου, είναι κοινά αποδεκτό ότι οι ατομικές διαφορές αντίδρασης ενός παιδιού σε ένα βιβλίο είναι θέμα γενετικών, πολιτισμικών και περιβαλλοντικών διαφορών του ατόμου. Για να γίνει αυτό πιο κατανοητό μέσα από ένα παράδειγμα, ας πάρουμε ένα κείμενο που μιλάει για μια φωτιά. Το ερέθισμα αυτό θα ανασύρει διαφορετικές εμπειρίες για τη σημασία του σε ένα παιδί που κάποτε κάηκε σε ατύχημα, σε ένα άλλο που το επάγγελμα του πυροσβέστη είναι ότι θαυμάζει κανείς στη γειτονιά του τον τελευταίο καιρό και άλλες επιδράσεις θα υπάρξουν πιθανότατα σε ένα παιδί που στο σπίτι του κάθε βράδυ συνηθίζουν να ανάβουν το τζάκι και να περνούν όμορφες οικογενειακές στιγμές.

Προτάσεις για τον εκπαιδευτικό της Α/βάθμιας Εκπαίδευσης

Η προσεκτική επιλογή των βιβλίων με τα οποία θα έρθουν σε επαφή τα παιδιά είναι ένα δύσκολο έργο που βαρύνει τον ευαισθητοποιημένο εκπαιδευτικό. Κάτι που πρέπει ιδιαίτερα να προσεχθεί κατά την άποψή μας είναι η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το βιβλίο, οι φράσεις στις οποίες κρύβονται αντιλήψεις για την κοινωνία και τη διαμόρφωση προτύπων συμπεριφοράς.

Πρέπει να τονισθεί και να γίνει σαφές στα παιδιά ότι όλα τα βιβλία δεν εκφράζουν πάντα τις σωστές ιδέες ως αυθεντίες της ανθρωπότητας. Αντίθετα, έγκειται στη δική τους εγρήγορση να ξεχωρίζουν αυτό που τους ταιριάζει από αυτό που τους φαίνεται διαφορετικό και να σκέπτονται από πολλές πλευρές χωρίς να βιάζονται να βγάζουν πάντα απόλυτα συμπεράσματα. Η διαφορά ως δικαίωμα στην έκφραση ή στην πλοκή ενός βιβλίου μπορεί σταδιακά να προωθηθεί σε κρίσεις και συγκρίσεις πολιτιστικής και κοινωνικής ταυτότητας. Επίσης, είναι χρήσιμο για τον εκπαιδευτικό να ασκηθεί στην αναγνώριση των διαθέσεων που έχει ένα παιδί απέναντι στο βιβλίο και των απόψεων που περιέχει. Το βιβλίο για ένα δάσκαλο που ξέρει να το χειρίζεται είναι ένα μέσο διεύρυνσης και ανανέωσης της φιλίας του με το μαθητή του.

Μια μέθοδος επεξεργασίας του αναγνωστικού υλικού είναι ο εστιασμός του ενδιαφέροντος στις ομοιότητες των αντιλήψεων που περιγράφονται στο βιβλίο με αυτές που πιθανόν έχει το παιδί. Ακόμη να ενθαρρύνει τη θετική αντιμετώπιση της ομαδικής ανάγνωσης κατά την οποία με ομαδική διδασκαλία τα παιδιά μοιράζονται το βιβλίο· διαβάζουν μαζί και το σχολιάζουν σε παρέες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων ανάλογα με το πλήθος των μαθητών μιας τάξης.

Επίσης, είναι χρήσιμο σε κάθε ομάδα να υπάρχει ένας “συντονιστής” της συζήτησης και ένας “γραμματέας” να καταγράφει τις απόψεις που ανάφερε κάθε ομάδα, στη συνέχεια κάποιος άλλος μαθητής της ίδιας ομάδας μπορεί να αναλάβει το ρόλο του “ανακοινωτή” προς τους υπόλοιπους των όσων καταγράφηκαν και στο τέλος μπορούν όλα τα παιδιά να ανταλλάξουν απόψεις από τις διαφορετικές ομάδες στις οποίες ανήκουν και να εξάγουν τα δικά τους συμπεράσματα.

Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά αντιλαμβάνονται πόσο διαφορετικές μπορεί να είναι οι ιδέες από άνθρωπο σε άνθρωπο και πόσο ουσιαστικό είναι στις σχέσεις μας μέσα κι έξω από το σχολείο, να σεβόμαστε ό,τι μας φαίνεται διαφορετικό.

Μια άσκηση που μπορεί να κάνει μόνος του ο εκπαιδευτικός μελετώντας τα πολιτιστικά στοιχεία επίδρασης της γλώσσας που χρησιμοποιεί μέσα στην

τάξη με τους μαθητές του είναι να καταγράψει σε ένα κασετόφωνο τη φωνή του καθώς συζητά για ένα βιβλίο που προηγουμένως διάβασε με την τάξη του. Ύστερα μπορεί να ακούσει και να παρατηρήσει τα σημεία του προφορικού του λόγου, που μπορεί να επηρέασαν την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη διαμόρφωση στάσεων συμπεριφοράς απέναντι στο θέμα της συζήτησης του. Με άλλα λόγια μπορεί ο καθένας να ερευνήσει τα δικά του πρότυπα συμπεριφοράς και αντιλήψεων που προβάλλει στα παιδιά και τα επηρεάζει. Μπορεί να παρατηρήσει στοιχεία που σχετίζονται με τη χροιά της φωνής, την ειρωνική κάποτε επιτόνιση που ασυναίσθητα κρίνει καταστάσεις μέσα στην τάξη.

Μια άλλη χρήσιμη δραστηριότητα για τον ευαισθητοποιημένο σε πολιτιστικές επιδράσεις, δάσκαλο, είναι να φτιάξει έναν κατάλογο με προκαταλήψεις που συχνά τα παιδικά βιβλία αποδίδουν σε ήρωες ανθρώπους, ζώα ή φανταστικά πλάσματα.

Εξάλλου, αυτές τις κατηγορίες προκαταλήψεων που σημείωσε μπορεί να τις φέρει στην τάξη και να τις συζητήσει με τα παιδιά.

Αντιστρέφοντας τους ρόλους που αποδίδονται στους ήρωες μπορεί επίσης να δημιουργήσει συνθήκες δραματοποίησης των βιβλίων στα οποία αναφέρονται.³² Για παράδειγμα ένα θεατρικό παιχνίδι με κουνιλοθέατρο όπου τα παιδιά διηγούνται τα παραμύθια απ' την ανάποδη, *Ο καλός Λύκος και η στριμμένη Κοκκίνοσκουφίτσα* θα μπορούσε να ήταν ένα τέτοιο διδακτικό αντικείμενο σε σχέση με το βιβλίο του γνωστού παραμυθιού. Άλλες δραστηριότητες αντανάκλασης των αντιλήψεων για το βιβλίο θα ήταν επίσης κάποια εικαστικά δρώμενα. Η ζωγραφιά μπορεί να γίνει αφορμή για αναμόρφωση των αντιλήψεών μας για τον ρόλο που βλέπουμε το βιβλίο ή άλλες εικόνες της καθημερινής ζωής με ένασμα το βιβλίο που διαβάσαμε.

Τέλος είναι σημαντικό να ακούμε και να συζητάμε στην τάξη τις ιστορίες και τις σκέψεις των παιδιών που γράφτηκαν με αφορμή ίσως το διάβασμα³³ ενός βιβλίου. "Αναγιγνώσκω" θα πει "αναγνωρίζω". Κρατώντας την πρωταρχική έννοια ορισμού της λειτουργίας που μας απασχόλησε σε σχέση με τα παιδικά βιβλία μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα παιδιά με τον τρόπο που τους διδάσκουμε να διαβάζουν, αναγνωρίζουν τις αξίες και την πραγματικότητα της ζωής τους με την ελευθερία την οποία έχει ο εκπαιδευτικός, και τη δυνατότητα κάθε φορά να τους παρέχει ευχάριστες και αποτελεσματικές για τη ζωή τους, συνθήκες διδασκαλίας και μάθησης.

32. JANSON, M.-ULLA. BR., 1988. *The Fourth Form Goes to the Theatre: An Investigation of Astrid Linren's "Mio. My Mio"*. Sweden Children's Theatre. ERIC Dissertation

33. MANGUEL, A., 1997. *Η Ιστορία της Ανάγνωσης*. Σειρά: Φιλοσοφία-Κόσμος, Αθήνα. "Νέα Σύνορα"-Λιβάνη.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- BENNETT, C. 1986, *Comprehensive Multicultural Education: Theory and Practice*, Boston, Allyn and Bacon Inc
- CASSIRER, E. 1965, *An Essay on Man*, New Haven, Yale University Press.
- CHAREZ, S.J., 1953, *An Experimental study to determine the effects of a group of short Stories Translated from Spanish-American Literature on the Attitudes of a Group of Sixth Grade Children towards Spanish Americans*, Louisiana University.ERIC.
- CORNELSON, G.LYNN,1994., *Death and Childhood: Attitudes and approaches in Society, Children's Literature and Children's Theatre and Drama*, Louisiana University.ERIC
- CULLINAN, B., June 1990, The Subversive Vision of Best Children 's Books, *Education Week*, 29.
- D' ANGELO, E., 1971, *The Teaching if Critical Thinking*, B.R. Gruner N.V. Amsterdam.
- ENNIS, R., 1983, *Goals for a Critical Thinking Curriculum*, Illinois Thinking Project, University of Illinois, Urbana.
- FIELD, M. LEE, - AERSOLD, J. , March 1990, Cultural Attitudes Toward Reading: Implications for Teachers of English as a Second Language/Bilingual Readers, *Journal of Reading*.
- HALLIDAY, M.A.K., 1975, *Learning How to Mean*, London, Arnold.
- HUNKINS, FRANES P., April. 1985, Helping Children Ask Their Own Questions, *Social Education*.
- JOHNSON, D.W. and JOHNSON, R., 1983, The Socialization and achievement Crisis: Are cooperative Learning experiences the Solution! *Applied Social Psychology Annual 4*, Beverly Hills, Bickman Sage.
- LEVI-STRAUSS, C.,1968, *Race and History*, Paris, Unesco.
- LIPMAN, M. and others, 1980, *Philosophy in the Classroom*, Philadelphia, Temple University Press.
- LOU, M., J. 1981, *The Influence of Picture Books on Sex Role Attitudes and Knowledge of Sex Role Stereotypes in Kindergarten Children*, Rutgers University, ERIC.
- MAYER, J.S. 1990, *Uncommon Sense, Theoretical Practice in Language Ed.* Boynton/Cook Publishers, N.H., Heinemann, Portsmouth.
- MARTINEZ, M, - ROSER, N.,1985, Read it Again: The Value of Repeated Readings During Storytime. *The Reading Teacher* 38, 782-786. N.Y. Vantage.

- MONACO, J. 1981, *How to Read a Film: The Art, Technology, Language, History and Theory of Film and Media*, N.Y. and Oxford University Press, 7th ed.
- NORTON, D. 1987, *Through the Eyes of a Child. An Introduction to Children's Literature*, Columbus, Merrill Publishers Co.
- PATE, G.S., December 1987, *What Does Research Tell us About the Reduction of Prejudice* Presentation at the ADL Conference on Democracy in the 21st century, Chicago IL.
- SCHNIEDEWIND, N. DAVIDSON, E. 1987, *Cooperative Learning, Cooperative Lives*, Dubuque, IA, WC Brown Company.
- SHILTZ, P.K., B 1995, *Suicide in Books for Children*, age 11-14, Unpublished Dissertation, Illinois University, ERIC.
- WASS, H., 1989, *Resource for Helping Young Children Deal with Death*, ED 233256, ERIC
- WHITE, H., 1980, *The Value of Narrativity in the Representation of Reality* *Critical Inquiry*, N.H., Heinemann, Portsmouth.
- WHORF, B. LEE, 1956. *Language, Thought and Reality, Selected Papers*, Ed by Caroll, B., Cambridge, MIT Press.
- WOLF, D.P., Winter 1987, *The Art of Questioning, Academic Connections*.